

NAREČJE V PROJEKTNEM UČENJU

Pouk maternega jezika v hrvaškem šolskem sistemu zanemara učencev narečni idiom, zato predlagamo didaktični model, ki temelji na projektne učenju. Izhajamo iz načela lokalnosti, ustreznosti, aktualizacije in zanimivosti ter korelacijsko-integracijskih povezav med sorodnimi učnimi predmeti. S tem vzpostavljamo novo paradigmo pri poučevanju hrvaščine.

Ključne besede: hrvaščina, narečje in knjižni jezik, projektno učenje, korelacijsko-integracijske povezave

1 Položaj narečja pri pouku

Danes, ko se v našem šolskem sistemu kot resen problem vsiljuje (ne)pismenost učencev, je še posebej poudarjeno vprašanje pristopa k učenčevemu jezikovnemu idiomu pri pouku, in to ne samo pri pouku predmeta hrvaški jezik. Znano je namreč, da se v želji, da bi učenec obvladal jezikovni standard, že na začetku šolanja zanemara njegov idiom (ki ga uporablja pri vsakdanjem sporazumevanju), posledica tega pa ni samo učenčev občutek odtujitve jeziku/govoru, v katerem je odrasel, temveč tudi njegovo inferiorno stališče do preprek, ki stojijo pred njim na poti do obvladovanja knjižnega jezika.

Z narečjem se učenec v času svojega osnovnega in srednješolskega izobraževanja srečuje samo občasno, in sicer samo pri pouku predmeta hrvaški jezik, ko se obravnavajo teme iz zgodovine jezika in vsebine iz starejše in narečne književnosti. Tako lahko v preambuli *Učnega načrta in programa za osnovno šolo* med nalogami

hrvaškega jezika kot učnega področja najdemo samo eno, ki se neposredno tiče narečja: »ozaveščanje razlik med knjižnim jezikom in domačimi idiomi« (*Nastavni plan i program za osnovnu školu* 2006: 25). Tudi glede *Učnega programa za gimnazije* situacija ni nič boljša – med nalogami, s katerimi se dosega namen pouka pri učnem predmetu hrvaški jezik, je navedena samo ena v zvezi z narečjem: »spoznati zgodovino hrvaškega jezika, kar omogoča poznavanje in razumevanje zgodovinskih okoliščin, v katerih so se je razvijali hrvaški jezik in njegova narečja« (*Nastavni programi za gimnazije: hrvatski jezik* 1995: 152). Čeprav ni treba dvomiti o pomembnosti kontinuiranega in linearnega pristopa k narečju (s posebnim poudarkom na učenčevem lastnem idiomu), saj sta prav narečje in učenčeva imanentna slovnica (Težak 1996: 97) izhodišči za kakovosten pouk hrvaškega jezika, je videti, kakor da sestavljavci učnih programov niso dovolj upoštevali, da se brez postopnega vstopanja v knjižni jezik in zavedanja, da je tudi učenčevo narečje sestavni del nacionalnega jezika, ne da premagati strahu pred jezikom. Učenci bodo namreč že v najzgodnejšem otroštvu ustvarili jezikovno prepreko do potrebe po usvajanju knjižnega jezika in jezikovnega znanja nasploh. Usvajanje knjižnega jezika je neizvedljivo brez narečja in opažanja razlik med knjižnim jezikom in domačimi idiomi. To je posebej pomembno v dvojezičnih okoljih, kjer učenec živi v enem jezikovnem okolju, v šoli pa se srečuje z nečim popolnoma drugačnim, kar v njem, poleg negotovosti pri uporabi knjižnega jezika in strahu pred lastnim jezikovnim izrazom, povzroča nerazumevanje drugega in drugačnega. Če upoštevamo to dejstvo, upravičeno domnevamo, da bi sprememba paradigme načrtovanja, programiranja in poučevanja knjižnega jezika prispevala tudi k uspešnejšemu uvajanju teorije medkulturnosti v učni proces.

Tone Peruško,¹ eden prvih didaktikov hrvaškega jezika, je v šestdesetih letih dvajsetega stoletja na Pedagoški akademiji v Pulju osnoval predmet domoznanstvo, da bi bodoče učitelje seznanil s poukom z elementi lokalnosti.² Njegovo idejo o pomenu lokalnega kot izhodišča za načrtovanje pouka materinščine so pozneje razvijali tudi drugi hrvaški didaktiki, med katerimi je na področju didaktike jezika posebej veliko prispeval Stjepko Težak, na področju didaktike književnosti pa Dragutin Rosandić.³

¹ Tone Peruško (1905–1967), pomemben književnik, publicist, kulturni, prosvetni, družbeno-politični in znanstveni delavec. Ustanovitelj in predstojnik prve učiteljske visokošolske ustanove v hrvaškem jeziku v Istri – Pedagoške akademije v Pulju. Avtor knjige *Materinski jezik u obaveznoj školi (Specijalna didaktika)* (1961) – prve didaktične monografije, ki je doživela šest ponatisov, obravnavala pa je vsa relevantna področja pouka maternega jezika in književnosti.

² Za kultura lokalnega zavzema pomembno mesto na Katedri za kroatistiko Oddelka za humanistične znanosti Univerze Jurja Dobrile v Pulju, kaže tudi dejstvo, da lokalna književnost ni samo poseben predmet na dodiplomskem študiju jezika in književnosti, temveč je vpeta tudi v druge predmete.

³ Za ključno prelomno točko v odnosu vzgojno-izobraževalnega sistema do domačih idiomov lahko štejemo znanstveno in strokovno srečanje *Zavičajna književnost u nastavi (Lokalna književnost pri pouku)*, kjer so se zbrala tedaj najuglednejša imena didaktike hrvaškega jezika in književnosti ter številni drugi prosvetni delavci. Zbornik z omenjenega srečanja je leta 1975 izdal Čakavski sabor Žminj. V njem so definirana stališča o pristopu in pomembnosti lokalnega pri pouku maternega jezika. Veliko tedanjih poudarkov o pomenu in vlogi narečja in narečne književnosti je aktualnih še danes.

V svojih zapisih o lokalnosti Težak meni, da vstop »v splošno nacionalno svetovno kulturo ni normalen, če se preskoči eno stopnico, če se torej prezre lokalna kultura. Otrok, ki se zaveda kulture svojega ožjega okolja, bo lažje in z bolj izostrenimi merili sprejemal pridobitve splošne kulture« (Težak 1984: 155). Glede didaktičnih pristopov, ki olajšujejo recepcijo in interpretacijo učnih vsebin in odstranjujejo jezikovne prepreke, velja upoštevati Rosandićeve besede, da »didaktično modeliranje vzgojno-izobraževalnega procesa zahteva spremljanje učenca, njegovih reakcij na določene vsebine in ravnanja, njegovih strinjanj in nasprotovanj, njegovih sprejemanj ali odklanjanj določenih sporočil in ravnanj« (Rosandić 1993: 28). Nikoli torej ne gre pozabiti na učenca, na njegove recepcijske sposobnosti ter jezikovne in književne interese.

2 Projektno učenje

Sodobna hrvaška didaktična teorija in praksa pozna naslednje didaktične sisteme: interpretativno-analitični, integracijsko-korelacijski, problemsko-ustvarjalni, komunikacijski, odprti, multimedijijski, skupinski in projektne sistem (Rosandić 2006; Bežen 2008). Prav zadnji je eden od najbolj zapletenih. Gre za metodični sistem, ki od učitelja poleg zelo obsežne priprave zahteva tudi ustvarjalne, raziskovalne, strokovne in organizacijske sposobnosti, ki se kažejo tudi v pripravljenosti na skupinsko delo z učitelji sorodnih predmetov. V tem metodičnem sistemu je posebej poudarjena integracija ustvarjalne dejavnosti učencev in učiteljev. Eden od razlogov za potrebo po uvajanju projektne sistema v vzgojno-izobraževalni proces se kaže tudi v dejstvu, da je pojem *projekt* (od npr. mestnega, županijskega, nacionalnega do evropskega) danes zelo prisoten v vsakdanjem gospodarskem, kulturnem in političnem življenju, ker pa je ena od nalog šolskega sistema pripraviti učence na njihovo delovanje v družbi po koncu šolanja, se nam zdi primerno, da jih na ta način seznanimo s to vrsto dejavnosti.

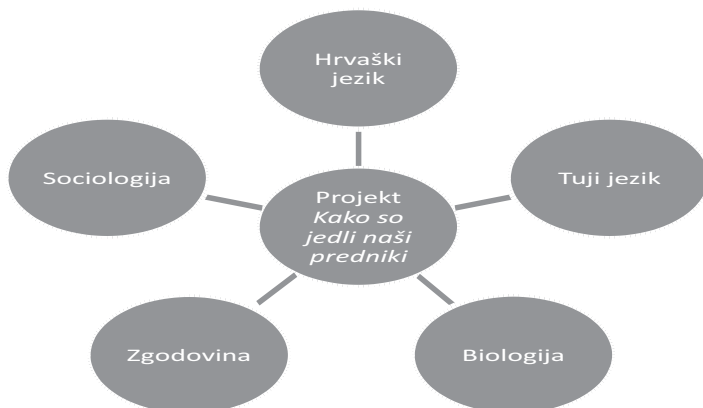
Ante Bežen je prvi hrvaški didaktik, ki je v pouk književnosti uvrstil tudi projektne pouk. V knjigi *Metodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta* (2008) ga je takole utemeljil:

- v okviru projektne sistema učenci izdelajo učni projekt o neki temi, kjer povežejo vsa spoznanja o tej temi iz različnih virov – gre za teorijo didaktičnega projekta;
- okrog literarnega besedila kot osrednjega elementa se nizajo spoznanja iz različnih virov v zvezi s temo besedila, potem pa se tema po virih sistematizira in sintetizira;
- učenec sam oblikuje projekt na dano temo;
- učitelj pomaga pri izbiri teme in virov ter nadzoruje sistematizacijo in sintezo spoznanj;
- najpogostejše oblike dela so skupinsko, v parih, individualno, večsmerno komuniciranje, metoda raziskovanja, razpravljanje, delo z besedilom in drugimi viri znanja. (Bežen 2008: 303.)

Kar se tiče pomembnosti in vloge narečja v hrvaškem vzgojno-izobraževalnem sistemu ter projektnega učenja kot najsodobnejšega didaktičnega sistema, bomo v nadaljevanju prikazali didaktični model pristopa k lokalni tematiki s posebnim poudarkom na narečju.

3 Didaktični model *Kako so jedli naši predniki*

Upoštevač načela aktualizacije, lokalnosti (Benjak in Ljubešić 2013) in zanimivosti vsebine smo za temo didaktičnega modela izbrali gastronomijo. Tema je hvaležna tudi zato, ker jo je mogoče obravnavati pri več učnih predmetih. V didaktičnem modelu, ki smo ga naslovili *Kako so jedli naši predniki*, bomo projektni sistem prikazali z uporabo načela integracije in korelacije predmetov hrvaški jezik, tuji jezik, zgodovina, biologija in sociologija. Projektno učenje z integracijsko-korelacijskimi povezavami je predvideno za srednjo šolo.⁴

Grafikon: Prikaz integracijsko-korelacijskih povezav v projektnem pouku

Predlagani projektni pouk predvideva naslednje faze:

1. sestavljanje projektne skupine in definiranje nalog (skupnih in posameznih);
2. reševanje projektnih nalog v sklopu posameznih predmetov in povzemanje rezultatov;
3. priprava za predstavljanje pridobljenih rezultatov;
4. predstavljanje rezultatov raziskovanja;
5. analiza in definiranje novih projektnih nalog.

⁴ To ne pomeni, da določenih predmetov ni mogoče integrirati tudi na ravni osnovnošolske vzgoje in izobraževanja.

V pričujočem projektne modelu gre predvsem za analizo tradicionalnih jedi in pijač določene regije na jezikovni, zgodovinski, biološki (ekološki) in sociološki ravni. Zadnja leta smo priče popularizaciji regionalnega pristopa k hrvaški kuhinji, kjer se poudarjajo posebnosti vsake regije posebej. Da bi se te posebnosti, ki se kažejo tudi na jezikovni ravni (posebej leksikalni), ohranile v izvorni gastronomski obliki, je treba izkoristiti možnosti projektne sistema in integrirati več predmetov in predmetnih področij z namenom združevanja projektne nalog.

Na začetku se postavijo določeni cilji in naloge. Skupni cilji:

- ugotoviti tradicionalne jedi in pijače na določenem območju;
- določiti, katere tradicionalne jedi in pijače so danes na jedilnikih zastopane v večji meri, katere pa v manjši;
- zbrati recepte za pripravo tradicionalnih jedi in pijač;
- po receptih pripraviti tradicionalne jedi in pijače.

V okviru posameznih predmetov bodo učenci znotraj tematskih celot reševali naslednje naloge:		
Hrvaški jezik	Literarna dela	Spomnite se književnih del, v katerih se govori o hrani in pijači, ter analizirajte besedišče, ki so ga avtorji uporabili pri opisovanju. Posebno pozornost posvetite narečnim izrazom.
	Besedišče zbranih receptov	Analizirajte narečne posebnosti receptov, ki jih boste zbrali pri svojih sosedih. Raziščite časovno in področno razslojenost besedišča, ki se uporablja v receptih.
	Imanentno gastronomsko besedišče	Prepoznajte in zapišite gastronomske pojme iz zbranih receptov. Zbrane besede uredite po abecednem vrstnem redu v slovarski obliki. Tako dobljeni slovar opremite z osnovnimi leksikografskimi oznakami. Poiščite in zapišite knjižne različice narečnih gastronomskih pojmov
	Grafijski sistem starih receptov	Raziščite način zapisovanja receptov/zapisovanje velikih in malih črk, ločil, pisanje č/ć, zapisovanje tujih besed in podobno. Primerjajte grafijski sistem starih receptov s sodobnim načinom pisanja.
	Govor na tržnici in v ribarnici	Obiščite tržnico in ribarnico v svojem kraju. Poslušajte, zapišite ali snemajte izraze, ki jih prodajalci in kupci uporabljajo za posamezno sadje, zelenjavo, ribe, mehkužce in školjke. Primerjajte jih s poimenovanji v knjižnem jeziku.
	Snemanje projekta	Posnemite pripovedovanje receptov na terenu. Obdelajte zbrano gradivo in pripravite reportažo za medije.

⁵ Gl. članek Mirjane Benjak in Vesne Požgaj Hadži (2003).

Tuji jezik	Besede iz tujih jezikov	Analizirajte besedišče zbranih receptov in v njem poiščite besede iz drugih jezikov. Raziščite izvor posameznih besed iz italijanskega, nemškega, slovenskega in drugih jezikov ter njihovih narečnih različic.
	Tradicionalne jedi v regijah sosednjih dežel	Na spletu poiščite recepte in način priprave tradicionalnih jedi v regijah sosednjih dežel. Raziščite podobnosti in razlike pri izbiri sestavin, pripravi, videzu jedi in podobno ter poudarite posebnosti posameznih regij.
	Gastronomski pribor	Poiščite poimenovanja za gastronomski pribor v sosednjih jezikih in jih primerjajte z maternim knjižnim jezikom in svojimi narečnimi poimenovanji.
Zgodovina	Poreklo jedi in sestavin	Ugotovite izvor posameznih sestavin, ki se uporabljajo pri pripravi jedi in pijač. Prepoznajte podobnosti in razlike pri pripravi jedi v različnih regijah.
	Stari kulinarčni predmeti	Poiščite stare kulinarčne predmete, ki so se uporabljali pri pripravi jedi in pijač. Analizirajte, iz katerih snovi so izdelani. Raziščite in opišite postopek izdelave posameznih predmetov. Ugotovite poreklo posameznih predmetov za pripravo hrane in pijače. Primerjajte kulinarčne predmete, ki so se uporabljali v različnih regijah.
	Družbeno-zgodovinski kontekst, v katerem so se pripravljale tradicionalne jedi in pijače	Raziščite, v katerih družbeno-zgodovinskih okoliščinah so nastale določene jedi in pijače. Kako so boljše/slabše življenjske razmere vplivale na uporabo živil za pripravo jedi? Na spletu poiščite tradicionalne jedi iz sosednjih regij iz istega časovnega obdobja in jih primerjajte z jedmi v vaši družini.
	Obisk muzejev	Organizirajte obisk arheološkega in (ali) etnografskega muzeja ter raziščite gastronomski del njegovih stalnih razstav. Na podlagi analize muzejskih eksponatov opišite gastronomsko tradicijo svojega kraja.

Biologija	Obisk kmetije	Organizirajte obisk bližnje kmetije. Raziščite načine reje živali in gojenja rastlin na kmetiji ter načine konzerviranja mesa in zelenjave.
	Ekologija v tradicionalni gastronomiji	Raziščite podobnosti in razlike pri obdelavi hrane in pijače v tradicionalni in sodobni gastronomiji. Katera živila so pomembna za pravilno prehrano? Ali so živila, ki se uporabljajo v starih jedeh, sestavni del zdrave prehrane? Izdelajte piramido zdrave prehrane na podlagi živil iz svojega okolja.
	Postopek priprave jedi in pijač	Analizirajte proces priprave tradicionalnih jedi in pijač. Raziščite povezanost posameznih jedi s pijačami, ki so jih ob njih stregli. Zapišite način priprave tradicionalnih jedi, alkoholnih in brezalkoholnih pijač. Poskusite skuhati kakšno tradicionalno jed in pripraviti pijačo.
	Avtohtoni herbarij območja	Poiščite in posušite vzorce zelišč, ki se uporabljajo pri pripravi tradicionalnih jedi. Sestavite avtohtoni herbarij svojega območja in poleg vsakega zelišča navedite njegovo latinsko ime in osnovne značilnosti. Pripravite herbarij za predstavitev.
Sociologija	Druženje ljudi za mizo	Raziščite vrste druženja posameznih družbenih skupin (družine, prijateljev) na svojem območju v preteklosti in danes. V kakšnih okoliščinah se ljudje danes družijo? Kako so to počeli včasih?
	Priložnostne jedi	Povprašajte starejše prebivalce svojega kraja, katere jedi in pijače so se jedle ob določenih priložnostih. Kaj se je pripravljalo ob cerkvenih praznikih božiču in veliki noči? Kaj se je na vašem območju pripravljalo pri opravljanju določenih kmetijskih opravil (žetev, koline ipd.)? Ali so obstajale različne jedi za odrasle in otroke? Poiščite podobnosti in razlike v priložnostnih jedeh v sosednjih regijah.
	Organizacija družinskega življenja v hiši/kuhinji	Analizirajte nekdanji položaj žensk in moških v hiši/kuhinji in ga primerjajte z današnjim. Katera dela so bila namenjena moškim in katera ženskam? Določite položaj otrok.
	Gastronomija v medijih	Raziščite prisotnost gastronomskih tem v množičnih medijih (televizija, časopisi, splet, posebne izdaje kuharskih knjig ipd.) in pojasnite njihovo popularnost.

4 Zaključek

Znano je, da so narečja sestavni del hrvaškega jezika in da pomenijo njegovo jezikovno bogastvo. Naši učenci (še posebej tisti iz dvojezičnih okolij) imajo nemalo problemov z obvladovanjem pravil in norm knjižnega jezika prav zaradi razlik med svojim jezikovnim idiomom in knjižnim jezikom, posledica tega pa je določen strah pred jezikom. Glede na to, da je to eden od vzrokov vse manjše pismenosti naših učencev, in v želji, da bi preprečili njihov strah pred knjižnim jezikom in jim omogočili, da bi knjižni jezik uspešno obvladali, mislimo, da se pri poučevanju predmeta hrvaški jezik ne bi smelo zanemarjati učenčevega jezikovnega idioma.

Sodobni didaktični sistemi in metode dela ponujajo veliko možnosti za reševanje problema odnosa učencev do književnega jezika. Eden od njih je projektno učenje, ki temelji na načelih ustreznosti, aktualizacije in zanimivosti ter na korelacijsko-integracijskih načelih in zato omogoča aktiven odnos učenca do jezikovnih vsebin. Z didaktičnim modelom *Kako so jedli naši predniki* smo pokazali, kako je mogoče zmanjšati učenčevo odtujenost od knjižnega jezika. Osnovni poudarek v modelu je na lokalni/regionalni gastronomiji, ki je neločljivo povezana z narečnimi posebnostmi – predvsem na leksikalni ravni, vendar tudi z drugimi sestavnimi deli predmeta hrvaški jezik (književnosti, jezikovnega izražanja in medijske kulture). Z aktivno uporabo narečja v sklopu projektnega učenja se učenec približa pouku hrvaškega knjižnega jezika (pa tudi drugih predmetov) v okolju, ki mu je blizu in znano (ožje in širše domače okolje), s tem pa se ga dodatno motivira za samostojno in ustvarjalno delo.

Literatura

- Benjak, Mirjana, in Požgaj Hadži, Vesna, 2003: Postupci motivacije i aktualizacije u metodičkom oblikovanju romana Mate Balote Tijesna zemlja kao lektirne knjige. *Zbornik Ivana Mimice u povodu 70. rođendana*. Split: Biblioteka Školskog vjesnika. 127–140.
- Benjak, Mirjana, in Ljubešić, Marko, 2013: *Od Peruška do otvorenog sustava*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bežen, Ante, 2008: *Metodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta*. Zagreb: Učiteljski fakultet (Profil).
- Peruško, Tone, 1962: *Materinski jezik u obaveznoj školi – specialna didaktika*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Rosandić, Dragutin, 1993: *Novi metodički obzori*. Zagreb: Školske novine.
- Rosandić, Dragutin, 2005: *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Samardžija, Marko, idr. (ur.), 1995: *Nastavni programi za gimnazije: hrvatski jezik*. Zagreb: MZOŠ.
- Težak, Stjepko, 1984: *Gramatika u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vican, Dijana, idr. (ur.): *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: MZOŠ.